

Daha sonraki âyetlerde ilâhî davete uymanın ve onu yaymanın güzelliğinden, onun insan hayatı üzerindeki olumlu etkilerinden bahsedilir. 33. âyette iyilikle kötülüğün bir tutulamayacağı vurgulandıktan sonra, "Sen -kötülüğü- iyilikle önlü. O zaman seninle onun arasında düşmanlık bulunan kişi sanki candan bir dost olur" denilerek sosyal barışın temel ahlâkî ilkesi ortaya konur; bu ahlâkî yüceliklere ancak sabırlı ve iyilikten nasibi olanların ulaşabileceği belirtilir. Güneşe ve aya değil onları yaratan Allah'a tapmak, O'na secde etmek gerektiği üzerinde durulur. İnkârcıların büyüklük taslamakla gerçeği küçük düşüremeyecekleri, hak dinin Allah'ın emriyle yayılacağı ve Allah'ın, gökten yağmur yağdırıp kuru toprağı yeşerttiği gibi ölüleri dirilteceği anlatılır. Allah tarafından indirilen o eşsiz kitabı inkâr ederek âyetleri hakkında anlamsız yorum ve tartışmalara girenlerin ahirette ateşe atılacakları, inananların da güven içinde Allah'ın huzuruna çıkacakları, esasen önceki peygamberlere de aynı şekilde vahiy geldiği, Allah'ın affediciliği yanında cezalandırmasının da çok şiddetli olduğu bildirilir. "Eğer biz Kur'an'ı Arapça'dan başka bir dille gönderseydik derlerdi ki: Âyetleri açıklanmalı değil miydi? Arap'a yabancı dilden kitap olur mu? De ki: O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır. İnanmayanlara gelince onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara kapalıdır. Onlara -sanki- uzak bir yerden bağırlıyor" meâlindeki âyette (44), Kur'an'ın ne söylediğini anlamak istemeyen inkârcıların kibir ve inatlarından dolayı kötü niyetle hareket ettikleri açıklanır ve Kur'an'ın inananlara hidâyet ve şifa olduğu, inanamak istemeyenlerin de kulaklarında ağırlık, gözlerinde körlük bulunduğu ve bu durumun onların hakikatten uzak durmalarından kaynaklandığı dile getirilir. Geçmişte Hz. Mûsâ'ya indirilen kitap hakkında da ihtilâf çıktığı, bazılarının iman edip bazılarının inkâra saptığı haber verilir (âyet 33-45).

Sürenin son bölümünde (âyet 46-54) herkesin yaptığı iyiliğin kendi lehine, işlediği kötülüğün de kendi aleyhine olacağı, Allah'ın kullarına haksızlık etmesinin düşünülmemeyeceği hatırlatıldıktan sonra bütün bu uyarılara kulak tıkayan, ortaya konan delilleri görmezlikten gelen inkârcıların ilkel düşünce tarzlarına dikkat çekilir ve psikolojik durumlarıyla

ilgili bazı tahliller yapılır; didişmeyi seven, günaha meyilli, aceleci, sabırsız, nankör ve bencil mizaçlı oldukları gözler önüne serilir. İnkârcılara rağmen Allah'ın dininin yayılacağı ve Kur'an gerçeklerinin inkâr edilemeyecek bir şekilde kuvvet kazanıp ve gelişeceği, nihayet bu gerçeklerin kendilerine hem kendi iç dünyalarında hem dış dünyada gösterileceği vurgulanır (âyet 53). Süre, kitap ve peygamber nimetinin kadrini bilmeyip bu nimetten yüz çeviren (âyet 51) insanlara şu uyarıda bulunarak sona erer: "Dikkat edin, onlar rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. Biliniz ki O her şeyi kuşatmıştır."

Fussilet süresinin faziletiyle ilgili olarak Beyhakî'nin tahrîc ettiği Hafî b. Mürre hadisinde, Hz. Peygamber'in Tebâreke ile "Hâ mîmû's-secde"yi okumadan uyumadığı rivayet edilir (*Şu'abü'l-îmân*, II, 486; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-menşûr*, VII, 312). Ancak sürenin fazileti hakkında bazı tefsirlerde yer alan (meselâ bk. Zemaşerî, IV, 162; Beyzâvî, V, 395) ve bu süreyi okuyan kimseye Allah'ın her bir harfini karşılık on sevap vereceğini müjdeleyen hadisin uydurma olduğu kabul edilmiştir (İbnü'l-Cevzî, I, 239-241; Zerkeşî, I, 432; İbn Hacer, IV, 162).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîr", 41 / 2; Müslim, "Münâfikîn", 5; Tirmizî, "Tefsîr", 41 / 1-2; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Ebû Hâcîr M. Saîd Besyûnî), Beyrut 1410 / 1990, II, 486; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, Kahire 1373 / 1953, IV, 144-162; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1386 / 1966, I, 239-241; Fahreddin er-Râzî, *Mefâthü'l-ğayb*, XXVII, 93-186; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil (Mecmû'a mine't-tefâsîr* içinde), İstanbul 1317-24, V, 370-395; Nisâbüfî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1388 / 1967, s. 250; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 432; İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf* (Zemaşerî, *el-Keşşâf* içinde), Kahire 1373 / 1953, IV, 162; Fîrûzâbâdî, *Beşâ'ir* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), IV, 194-195; Süyûtî, *Esbâbü'n-nüzûl* [baskı yeri ve yılı yok] (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), s. 172; a.mlf., *ed-Dürrü'l-menşûr*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), VII, 308-334; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, Beyrut 1408, XII, 94-131; XIII, 1-10; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 4184-4217; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (İstanbul 1943), İstanbul 1980, s. 530; Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Ehdâfû küllî sûre ve makâşidühâ fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1980, I, 347-349; M. Tâhir b. Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XXIV, 227-319; XXV, 5-22.

EMİN IŞIK

FUSTAT

(bk. KAHİRE).

el-FUSÛL

(الفصول)

Nasîrüddîn-i Tûsî'nin
(ö. 672 / 1274)
metafizîğe ve on iki imam
nazariyesine dair eseri
(bk. TÛSÎ, Nasîrüddîn).

el-FUSÛL fi'İ-USÛL

(bk. USÛLÜ'İ-FIKH).

FUSÛLÜ'İ-BEDÂ'İY'

(فصول البدايع)

Molla Fenârî'nin
(ö. 834 / 1431)
fıkıh usulüne dair eseri.

Müellif, tam adı *Fuṣūlü'l-bedâ'iy' fi uṣūli'ş-şerâ'iy'* olan eserin giriş bölümünde şeriat ilmini öğrenmeye olan düşkünlüğünün ve onu her türlü tehlikelerden korumaya olan azminin kendisini bu kitabı yazmaya sevkettiğini söylemekle birlikte, ileriki sayfalarda eserini daha önceki Hanefî âlimlerinin görüşlerini açıklamak maksadıyla kaleme aldığını belirtmiştir. *Fuṣūlü'l-bedâ'iy'* de Hanefî ve Şâfiî âlimlerince kabul edilmiş kuralları bir araya getirdiğini kaydeden Molla Fenârî eserin telifinde çeşitli tefsir, hadis, fıkıh, mantık, Arap dili ve edebiyatı kaynakları yanında Cesâs, Debûsî, Fahrülsîlâm el-Pezdevî, Şemsüleimme es-Serahsî, Alâeddin es-Semerkandî, Hafîzuddin Ebû'l-Berekât en-Nesefî, Sadrüşşerîa, Celâleddin el-Habâzî, Ebû Hâmid el-Gazzâlî, Fahreddin er-Râzî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Beyzâvî, Cemâleddin İbnü'l-Hâcib, Ebû'l-Hüseyn el-Basrî'nin fıkıh usulüne dair eserlerinden de faydalanmıştır (bu kaynakların bir listesi için bk. Aydın, s. 83-97). Molla Fenârî kaynak gösterirken bazan eserle birlikte müellifin, bazan da sadece eserin veya müellifin adını vermektedir. İsim benzerliği yüzünden eser ve müelliflerin bir kısmı hakkında doğru tesbitte bulunmak her zaman mümkün olmamaktadır. Ayrıca Fenârî söz konusu kaynaklardan sadece nakilde bulunmakla yetinmemiş, zikrettiği hemen her görüşü değerlendirmeye tâbi tutmuş, yalnızca diğer mezhep mensuplarını değil bazan kendi mezhebine bağlı müellifleri de tenkit etmekten çekinmemiştir (meselâ bk. I, 3, 24; II, 55-57, 132-137).

Müellif eserinin, Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin *Bedi'ü'n-nizâm*'ı gibi muh-

Molla Fenârî'nin *Fuşûlü'l-bedâ'iyi* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 579)

tasar bir kitap olmamakla birlikte diğer bazı eserler gibi mufassal ve dağınık olmadığını da belirtmiş ve eserini bir girişle (fâtiha) bir "matlab"dan ibaret olarak kaleme almıştır. Girişte fıkıh usulü ve mahiyetinden bahsetmiş, matlabi da iki mukaddime ile iki maksada ayırmış, sonuna da bir hâtime eklemiştir. Birinci mukaddimede asıl ve tâlî delillerden, ikinci mukaddimede lafızla ilgili konulardan, bunların mantıkî prensiplerle olan ilgisinden ve şer'î hükümlerden bahsetmektedir. Birinci maksadda Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas gibi aslî delillerden söz etmekte, bunların dışında kalan fer'î delilleri de bu dört ana delile ircâ etmektedir. İkinci maksadda delillerin çatışması (teâruz) ve tercih konularına yer verdikten sonra hâtimede ictihad, taklid ve fetva konularını ele almaktadır. Molla Fenârî eserini, usul kitaplarında kullanılan Hanefî ve mütekellimîn metotlarını birleştirerek karma bir metotla yazmıştır.

Molla Fenârî, *Fuşûlü'l-bedâ'iyi*'deki bütün konuları ince bir tasnife ve mantıkî bir tahlile tâbi tutarak ele almıştır. Eserinde çeşitli meselelere yer verme-

sine rağmen bunları birbirine bağlı olarak sistemli ve metotlu bir şekilde inceleyip açıklamıştır. Ele aldığı konuya dair önce hazırlık mahiyetinde bir veya birkaç mukaddime yapmış, esas bahse ondan sonra girmiştir. Kaydettiği görüşlerin delillerini ayrı ayrı belirttikten sonra delili daha güçlü olanı tercih ederek her meselede en doğru olduğuna inandığı görüşü bulmaya çalışmış, aynı zamanda usulle ilgili bir kaidedeki ihtilâfın çeşitli mezheplerin doğmasına nasıl sebep olduğunu ortaya koymak istemiştir. Hanefî mezhebinin diğer mezhepler karşısında daha kuvvetli delillere sahip olduğunu savunurken mezhep taassubuna düşmemiş, diğer mezheplerin delillerini ve görüşlerini de belirtmiştir.

Müellif, oldukça vezir bir üslûpla kaleme aldığı eserinde hemen her meselede bütün mezheplerin görüşlerine yer vermeye çalışmış, konuları işlerken kendisinden önceki Hanefî âlimlerinin görüş ve sistematigine bağlı kalmakla birlikte bir mukallit gibi davranmayıp mezhep içerisinde çeşitli tenkit ve tercihlerde de bulunmuştur (meselâ bk. I, 205-206, 286-287; II, 141, 181, 256-257, 288,

297, 311, 316, 399 vd.; ayrıca bk. Aydın, s. 125-126). Diğer mezhep mensuplarına ve onların fikirlerine karşı da insafli davranmış, farklı görüşlerini delilleriyle beraber zikretmiş ve sert üslûp kullanmaktan kaçınmıştır (meselâ bk. II, 100-104, 417-422 vd.).

Çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunan *Fuşûlü'l-bedâ'iyi*'ci iki cilt halinde basılmıştır (İstanbul 1289).

Fuşûlü'l-bedâ'iyi' hâşiyeye ve ihtisar çalışmalarına da konu olmuştur. 1. Fenârîzâde Mehmed Şah, *Telhişü'l-Fuşûl ve tersişü'l-uşûl*. Molla Fenârî'nin oğlu tarafından yapılan bu ihtisarin çeşitli kütüphanelerde nüshaları mevcuttur (meselâ Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 691; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 571). 2. a.mlf., *Hâşiyeye 'alâ Fuşûlü'l-bedâ'iyi* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 420, Lâleli, nr. 732, Yeni Cami, nr. 322; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 604). 3. Yüsun el-İbrâhim el-Mağribî el-Hanefî (ö. 833/1430'dan sonra), *Gâyetü't-tahriri'l-câmi' ve kifâyetü'n-nihri'l-mâni' el-muhtaşar min Fuşûlü'l-bedâ'iyi* (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb, nr. 291 [müellif hattı]). Bu eser daha sonra müellifi tarafından *Keşfü's-şevârid ve'l-mevâni* adıyla şerhedilmiştir (Brockelmann, *GAL*, II, 303; *Suppl*, II, 328).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hamza el-Fenârî, *Fuşûlü'l-bedâ'iyi ft usûli's-şerâ'iyi*, I-II, İstanbul 1289; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 23; a.mlf., *Miftâhu's-sa'âde*, II, 125, 192; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1267; Şevkânî, *el-Bedrü't-ğâli*, II, 266-269; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 166, 167; Ahmed Cevdet Paşa, *Mukaddime-i İbn Hal-dûn'un Fasl-ı Sâdis'inin Tercemesi*, İstanbul 1277, III, 56; Seyyid Bey, *Medhal*, İstanbul 1333, s. 58; Brockelmann, *GAL*, I, 351; II, 303; *Suppl*, II, 328; Ziriklî, *el-'Âlâm*, VI, 342; IX, 282; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, IX, 272; Hacvî, *el-Fikrû's-sâmi*, II, 185; Abdüvehhab Hallâf, *İslâm Hukuk Felsefesi* (trc. Hüseyin Atay), Ankara 1985, Giriş, s. 168-170; Hakkı Aydın, *İslâm Hukuku ve Molla Fenârî*, İstanbul 1991, s. 79-131.

HAKKI AYDIN

FUSÛSÜ'1-HİKEM

(Fصوص الحكم)

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin
(ö. 638/1240)
bütün fikirlerinin özeti sayılan
temel eseri.

Tasavvuf düşüncesinin temel kitaplarından biri olan eserini tam adı *Fuşûşü'l-hikem ve huşûşü'l-kilem*'dir. "Fuşûşü'l-hikem" tamlaması "yüzük kaşı (yu-